

Захист
дітей

Захист дітей

Посібник салезіянського
волонтера

Barbora Kuchárová, Katarína
Jánošová, Barbora Okruhľanská

Салезіянський душпастир - 5-е видання

Видано у співпраці з **Салезіянською Душпастирською Групою** у складі:

Салезіяни дона Боско - Словацька Провінція,

Інституту Дочок Марії Допомоги Християнам,

Асоціації Салезіянських Співробітників у Словаччині,

Лаура - Молодіжна Асоціація,

"Домка" - Салезіянська молодіжна асоціація

та у співпраці з видавництвом "Дон Боско" у 2021 році.

© Салезіяни дона Боско - Словацька Провінція, 2021

ISBN 978-80-973990-0-9

Захист дітей

Посібник салезіянського волонтера

ЗМІСТ

<i>Передмова - звернення Провінціала та Провінціалки</i>	<i>9</i>
<i>Вступ - кілька слів про те, чому розробляється цей посібник</i>	<i>15</i>
<i>1.Соціальна патологія у житті сучасних дітей</i>	<i>19</i>
<i>2.Захист дітей від сексуального насильства</i>	<i>35</i>
<i>3.Безпечна поведінка в онлайн-світі</i>	<i>47</i>
<i>На завершення</i>	<i>59</i>
<i>Контакти допомоги</i>	<i>65</i>

ПЕРЕДМОВА

ЗВЕРНЕННЯ ПРОВІНЦІАЛА СДБ

Дорогий салезіянський волонтер/аніматор,

Цей маленький посібник, який ви тримаєте в руках, є ще одним вираженням великого бажання Дона Боско бути з молодими і підтримувати їх у всьому, що вони переживають.

Я дуже радий, що ви також щедро ділитесь цим бажанням з нами, салезіянами і членами ширшої салезіянської родини. Водночас я вірю, що зміст цієї публікації також буде дуже цінним і корисним для вас у вашій роботі з дітьми та молоддю.

Салезіянська родина розпочала процес розробки концепції захисту дітей та вразливих осіб, відповідаючи на заклик Святого Отця Франциска, Папи Римського.

Він закликає всіх належним чином реагувати на можливу неадекватну поведінку осіб у Церкві, на яких покладено відповідальність і виховне завдання працювати з дітьми та молодими людьми (пор. *Christus vivit*, с. 41).

В рамках нашої салезіянської харизми ми покликані в Церкві євангелізувати та виховувати молодь з великою повагою та відповідальністю, щоб їй була гарантована максимальна безпека та захист від будь-якого виду шкоди чи зловживань. Адже профілактика є одним із фундаментальних складових елементів салезіянського стилю освітньо-душпастирської діяльності.

Цей буклет висвітлює життєві ситуації дітей та молоді, про які не часто говорять або не приділяють їм належної уваги.

Однак замовчування таких ситуацій може призвести або до більшого з ризику їх повторення, або до тривалого негативного впливу на життя тих, хто вже став жертвою таких ситуацій. У роботі з дітьми та молоддю ця скромна публікація може допомогти вам підійти до цих делікатних тем. Вона може бути корисною для розуміння проблем, з якими стикаються не лише діти та молодь у нашому середовищі та за його межами, але й ті, з якими стикаються ваші друзі і, можливо, навіть ви самі.

Якщо ви щедро віддаєте свій час молодим людям, ви, безумовно, не байдужі до життя ваших довірених осіб і маєте відкрите серце і розум, щоб правильно передати їм віру, створити з ними здорові стосунки і допомогти їм знайти своє місце в Церкві і в суспільстві. Нехай цей простий людський інструмент, а передусім могутнє заступництво Пресвятої Богородиці Помічниці християн, святого Івана Боско та всіх наших небесних покровителів салезіян, допоможе вам у цьому.

Прошу на це Божого благословення.

Peter Timko SDB

ЗВЕРНЕННЯ ПРОВІНЦІЙНОГО ПРЕДСТАВНИКА ФММ

Нам потрібні молоді люди - волонтери, аніматори, які мають чіткі цінності та вміють за них боротися. Цінність людської гідності і її захист є однією з найбільших цінностей, які ми хочемо відстоювати і захищати як салезіянська родина.

Буклет, який ви тримаєте в руках, також слугує для цього захисту. Звичайно, ми могли б придумати більш привабливу тему для обговорення в наших центрах, але саме для захисту слабких і вразливих ми повинні робити все можливе, щоб діти та молодь не тільки відчували себе в безпеці, а й створювали таке середовище разом з вами.

Я вірю, що компетентний підхід вас, волонтерів та аніматорів, може створити превентивне безпечне середовище, яке захистить кожну людину, яка потрапляє до наших салезіянських приміщень.

Нехай ця брошура допоможе вам насамперед жити за людськими та християнськими цінностями, бути охоронцем скарбів дітей та молоді в наших центрах, а також буде опорою для всіх тих, хто працює з дітьми та молоддю.

Моніка Скалова FMA

ВСТУП

ВСТУПНЕ СЛОВО

Вдихніть, видихніть і подивіться вгору!

Ласкаво просимо! Саме тобі ми довіряємо в салезіянському середовищі і запрошуємо тебе до волонтерства/анімації. Саме тому ви зараз відкриваєте цей посібник. Дякую тобі. Давайте перейдемо до справи.

Діти та молодь, яким ми служимо, не впали з Марсу і не вирости покинутими. Вони по вуха занурені в реальний світ, де стикаються з жорстоким поведженням і насильством. Разом з доном Боско і в його стилі, ми з вами тут "поруч і для них"; ми сприйнятливі до їхніх пропозицій і маємо рішучість робити те, що необхідно для їхнього блага.

Цей практичний посібник містить основні принципи, інформацію та процедури, необхідні для захисту дітей та молоді в нашому пасторальному середовищі, в тому числі у вашому служінні. Ми проведемо вас через принципи підходу та спілкування з дітьми та молодими людьми в їхніх складних і травматичних ситуаціях. У наступному розділі посібника ви дізнаєтеся, як розпізнати тривожні ознаки таких ситуацій. Далі йдуть вказівки про те, як розмовляти з ними про це, які ваші обов'язки/що від вас очікується, а також корисні контакти.

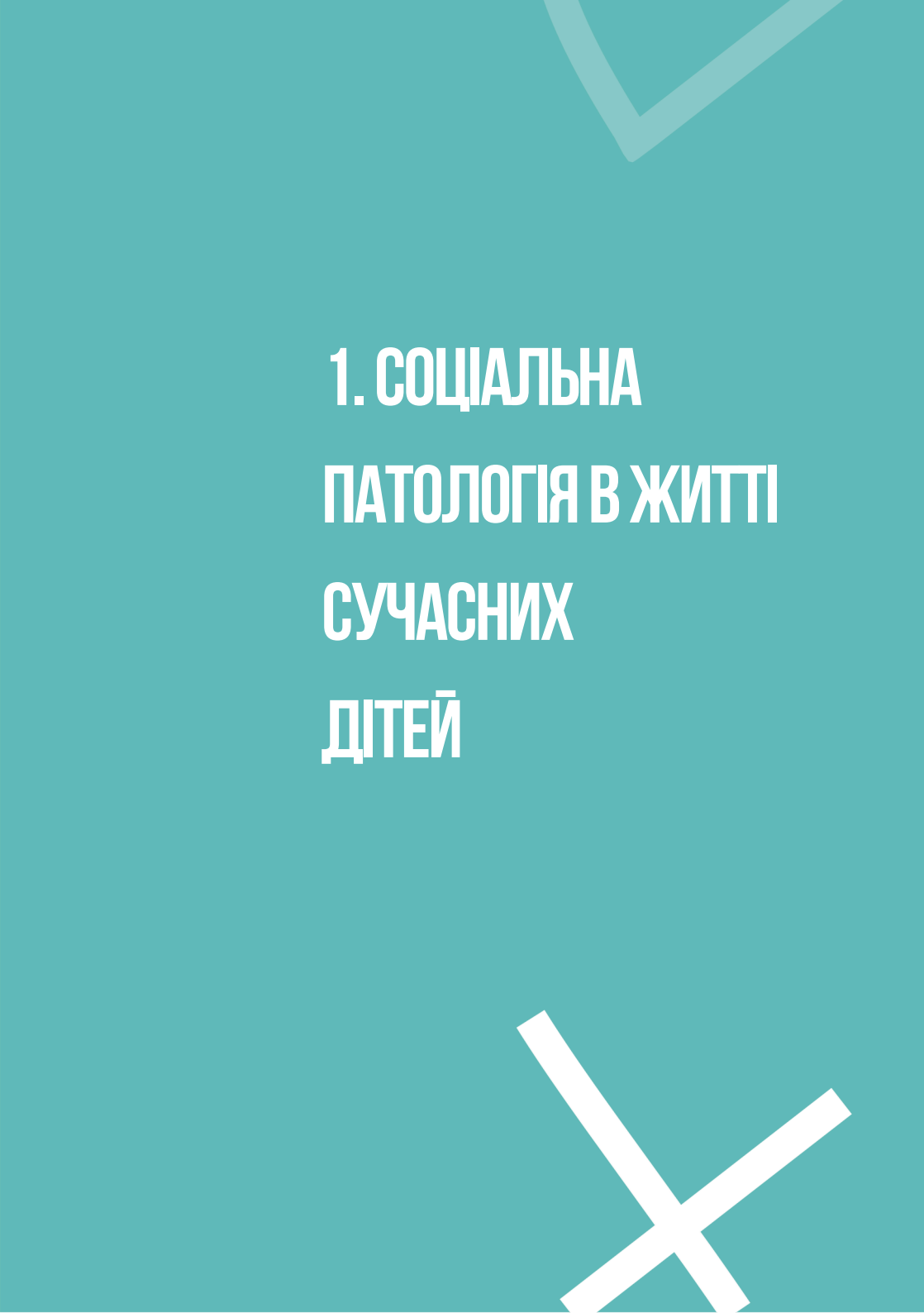
Для дітей та молоді ми - друзі, які мають силу дивитися на їхні рани. Ми не панікуємо, але використовуємо розум і доброту (іноді буквально вдихаючи і видихаючи), ми можемо високо підняти голову і з надією розпізнати, які кроки ми можемо зробити. Ми не є слідчими чи психологами, але, подібно до Дона Боско, ми тут і зараз, щоб мудро робити те, що потрібно для їхнього блага.

Добро вимагає зусиль, які, в свою чергу, вимагають правильного дихання... і при всьому цьому ми дивимося вгору!

Расто Гамрачек

1. СОЦІАЛЬНА ПАТОЛОГІЯ В ЖИТТІ СУЧАСНИХ ДІТЕЙ

1.

СОЦІАЛЬНА ПАТОЛОГІЯ В ЖИТТІ СУЧАСНИХ ДІТЕЙ

Про автора

Барбора Кучарова, доктор філософії, PhD. MBA - клінічний психолог, психотерапевт, супервізор. Виконавчий директор громадського об'єднання PRIMA. З 1993 року працює у сфері первинної профілактики, є рецензентом Коаліції в інтересах дітей Словаччини. Також працює на транснаціональному рівні.

Булінг та кібербулінг

Міфи:

- ✗ Кібербулінг менш небезпечний, ніж булінг у реальному світі
- ✗ Онлайн-простір анонімний.
- ✗ Хлопчачі сварки нічого не значать.
- ✗ За булінг не передбачено покарання.
- ✗ Знуцання над дівчатами легше, ніж над хлопцями.

Факти:

Булінг є формою насильства і проявляється у всіх формах через фізичне, психологічне та економічне насильство. Кібербулінг можна просто визначити як "зловживання ІКТ (інформаційно-комунікаційних технологій), зокрема мобільних телефонів

та Інтернету для такої діяльності, яка має на меті навмисно вивести когось з рівноваги". Багато її проявів відповідають суті правопорушення.

Найпоширенішими його проявами є: надсилання загрозових, образливих та образливих електронних листів, твітів і текстів, створення сторінок і блогів, які дегуманізують інших. Кібербулінг часто слугує для посилення традиційних форм цькування, особливо шляхом завантаження зйомок або сцен булінгу на мобільний телефон з подальшим розповсюдженням серед друзів постраждалої особи або публікація в інтернеті.

Позитивне спілкування

- ✓ Реагуйте на переживання жертви з підтримкою (довіряйте їй).
- ✓ Дозвольте жертві висловити свої почуття (навіть негативні - гнів, наприклад).
- ✓ Не давайте фальшивого заспокоєння.
- ✓ Не обіцяйте неможливого.
- ✓ Будьте справжніми.
- ✓ Поважайте право жертви булінгу на власний вибір (можливо, вона ще не готова до цього), заохочуйте її знайти в собі сили та сміливість зробити адекватний вибір.
- ✓ Надавайте фактичну інформацію про булінг та кібербулінг.

Допомога існує

- Покажіть жертві булінгу, що допомогу можна отримати - повідомте про скаргу відповідальному керівнику центру, наприклад, директору дитячого будинку; зв'яжіться з батьками або законними опікунами, залежно від ситуації;

надайте дитині контакти для отримання допомоги, які можна знайти в кінці посібника; заохочуйте дитину звертатися до шкільного психолога.

- Не ставте себе в роль судді чи арбітра. При адекватному реагуванні на булінг ролі можуть помінятися, і жертва може виявитися кривдником.

Домашнє насильство

Міфи:

- ✗ Свідок домашнього насильства має менше травм і негативних наслідків, ніж сама жертва.
- ✗ Дитина стоїть збоку від жертви.
- ✗ Домашнє насильство зараз легко виявити.
- ✗ Усі особи, які вчинили домашнє насильство, потрапляють до в'язниці.

Факти:

- Фізичне насильство - включає погрози ножем або іншою зброєю, ляпаси, удари, побої, стусани, удушення, припікання, биття об стіну, удари кулаком.
- Психологічне насильство - це приниження або висміювання вдома і в суспільстві, обзивання, звинувачення, підозри.
- Сексуальне насильство - зґвалтування, примушування силою або погрозою сили до сексу або до сексуальних практик, від яких жертва відмовляється, відмова в сексі в контексті принизливих коментарів про зовнішність жертви.

- Ізоляція - моніторинг телефонних дзвінків, переслідування, несподівані "контрольні" візити або телефонні дзвінки, запобігання контактам з родиною або друзями.
- Економічний контроль - обмеження доступу до грошей, не виділення грошей на ведення домогосподарства, а також заборона ходити на роботу або продовжувати навчання, примус до праці.
- Шантаж, примус - погрози фізичною розправою, залякування різними способами, накази про те, що жертва повинна робити, відмова у сні чи їжі.
- Погроза самогубством або іншими деструктивними діями, якщо жертва не зробить того, що бажає кривдник.

Цикл насильства

1. ФАЗА СТВОРЕННЯ НАПРУГИ

На цьому етапі агресор надмірно критичний, дратівливий, напружений. Включає легкі інциденти (вербальна агресія, критика, обзивання, ляпаси тощо). Напруга та страх жертви перед можливим насильством зростають і вона намагається запобігти насильству в майбутньому. Ця фаза може тривати від кількох днів до кількох місяців.

2. КРИТИЧНА ФАЗА

Відносно коротка фаза, що триває від кількох хвилин до кількох годин. Це відкрите насильство, яке може призвести до травм або навіть смерті. Агресор втрачає контроль над своєю деструктивною поведінкою. Він часто агресивний до будь-кого, хто намагається втрутитися

3. МИРНА ФАЗА

Ситуація заспокоюється, на цьому етапі кривдник вибачається і обіцяє не повторювати насильства, висловлюючи жаль про свою поведінку.

Позитивне спілкування

- ✓ Він ідентичний булінгу, оскільки це дві рівнозначні форми насильства, які відрізняються лише простором, в якому вони відбуваються (сім'я та школа, інше оточення дитини).
- ✓ Тут важливо запитати жертву або свідка домашнього насильства, чи хочуть вони повідомити про насильство в поліцію (ніколи не робіть цього самостійно).

Допомога існує

- Покажіть постраждалій особі, що допомогу можна отримати - повідомте про це відповідальному керівнику центра, наприклад, завідувачу оратка (місця для дітей під контролем управління селезіанов та аніматоров). Професійну допомогу надають такі установи: центр зайнятості, соціальні служби та сім'ї, відділ соціально-правового захисту дітей та соціальної опіки або психолога.

Дітина в кризі

Міфи:

- ✗ Молоді люди не мають нічого спільного з кризою, це просто прояв розбещеності.
- ✗ Криза завжди має очевидну причину.
- ✗ Криза завжди помітна на людині.
- ✗ У кризу потрапляють лише слабкі особистості.

Факти:

Криза - це суб'єктивно загрозна ситуація з великим динамічним зарядом, потенціалом змін.

Причини кризи

1. ЗОВНІШНІ

втрата об'єкта (партнера), вибір (між двома рівними якістьами або між двома негативними варіантами), зміна (школи)

2. ВНУТРІШНІ

нездатність відповідати вимогам розвитку та змін

Типи криз

За перебігом вони бувають гострі (бурхливі реакції на травматичну життєву подію) і хронічні (малопомітні, що виникають внаслідок вирішення гострих криз - бідності).

Розрізняють невідкладні (людина усвідомлює їх і звертається по допомогу) та хронічні (людина їх не усвідомлює, вони призводять до неадекватних способів їх подолання, наприклад, за допомогою алкоголю або втечі у хворобу).

Розвиток кризи

1. Людина відчуває загрозу = зростання тривоги = активізація стратегій подолання справлятися з ситуацією безсистемно
2. Неефективність стратегій подолання призводить до подальшої розгубленості, відчуття вразливості та відсутності контролю над ситуацією - тенденція

3. Людина намагається переосмислити кризу - нові способи подолання можуть бути успішними, людина здатна усвідомити свої почуття і зробити вибір, який може повернути її на докризовий рівень функціонування

4. Характеризується сильною психологічною дезорганізацією, тривогою та панічними реакціями

Якщо не впоратися з 4 стадією, це може призвести до серйозних психологічних розладів - нестерпної тривоги, почуття провини, сорому, зниження самооцінки, суїцидальних фантазій, самоушкодження.

Позитивне спілкування

- ✓ Заохочувати самодопомогу - переорієнтацію (заміщення діяльності, намагання щось змінити, але остерігатися схиляння до алкоголю, наркотиків, пошуку магічних практик).
- ✓ Впроваджувати взаємодопомогу через родинні стосунки, друзів - створюючи сприятливе середовище, де людину можуть почути, де її розуміють, де вона відчуває співчуття та підтримку.
- ✓ Мінімізуйте психологічні захисні реакції - применшення, раціоналізацію, заперечення, резигнацію, регресію, агресію.

Допомога існує

- Покажіть, що допомогу можна отримати - повідомте про це відповідального керівника центру, наприклад, завідувача; зв'яжіться з законними представниками відповідно до ситуації; дайте дитині контакти для отримання допомоги, див. в кінці посібника. Професійну допомогу можна отримати у: психіатра або психолога.

Самоушкодження

Міфи:

- ✗ Той, хто робить собі боляче, хоче померти.
- ✗ Той, хто завдає собі шкоди, не може померти.

Факти:

Самоушкодження - це стан, коли людина навмисно завдає собі шкоди та спричиняє біль своїми діями. Причинами цього зазвичай є психологічні проблеми - розчарування, гнів або емоційне потрясіння. Однак відчуття полегшення нетривале і може змінитися почуттям сорому чи провини. Для більшості людей- це звичайна звичка.

Походження та причини

Неможливо точно визначити, чому люди завдають собі болю, але є деякі загальні причини. Людина, яка навмисно завдає собі болю, може мати труднощі з розумінням або вираженням емоцій; не знати, як впоратися з травмою, тиском, розгубленістю або бажати відчути себе "живою".

У деяких випадках самоушкодження пов'язане з іншими захворюваннями. Це може бути супутнім симптомом біполярного розладу, депресії, зловживання наркотиками або алкоголем, певного розладу особистості або obsесивно-компульсивного розладу.

У випадку самоушкодження існують фактори ризику:

- Вік. Самоушкодження частіше трапляються серед підлітків та молодих людей.
- Гендерна приналежність. Статистика стверджує, що дівчата частіше завдають собі шкоди, ніж хлопці.

- Травма. Самоушкодження може бути наслідком жорстокого поводження, нехтування або життя в нестабільному середовищі.
- Ідентифікація. Молоді люди підліткового віку можуть сумніватися в тому, хто вони є, або бути збентеженими щодо своєї сексуальності.
- Соціальне коло. Люди, які мають друзів, що кривдять одне одного, можуть бути схильні робити те саме. Тиск сприймається людиною особливо гостро в підлітковому віці. З іншого боку, соціальна ізоляція також може бути проблемою і самотність.
- Психічні розлади. Самоушкодження іноді пов'язане з іншими проблемами психічного здоров'я, такими, як депресія, тривожні розлади, розлади харчової поведінки та посттравматичний стресовий розлад.
- Вживання наркотиків або алкоголю. Пацієнти часто відчувають потяг до самоушкодження під впливом наркотиків або алкоголю.

Симптоми

Люди, які завдають собі шкоди, найчастіше наносять собі порізи (особливо на руках і ногах), мають шрами від попередніх порізів, подряпини та струпи на тілі, опіки від цигарок, свічок, сірників чи запальничок, а також виривають на собі волосся. Зазвичай такі дії не є спробою самогубства, але випадкові травми можуть бути небезпечними для життя.

Бувають винятки, але люди, які завдають собі шкоди, зазвичай намагаються приховати або завуалювати цей факт. Вони також можуть боротися з тим, що часто критикують себе, мають проблеми у стосунках, ставлять під сумнів власну ідентичність.

Ускладнення:

Самоушкодження може посилити негативні емоції та призвести до загострення психічних і фізичних проблем, таких як підвищене почуття провини і сорому, залежність від самоушкодження, інфікування ран, утворення постійних рубців, серйозні травми, що потребують медичного лікування, випадкові смертельні травми або підвищений ризик суїциду.

Позитивне спілкування

- ✓ Якщо людина виявляє у своєму оточенні когось, хто завдає собі шкоди, вона може йому допомогти. Важливим є розуміння та підтримка. Покарання і звинувачення зазвичай не допомагають. Особливо це стосується батьків і дитини. Важливо розмовляти з пацієнтом, навіть якщо він цього не хоче. Ось чому терапевт і професійне керівництво є доречними.
- ✓ Лікування цього стану є успішним, якщо план лікування підібраний з урахуванням індивідуальних особливостей людини. Завжди важливо знати, чому людина завдає собі шкоди. Причину потрібно зрозуміти та усунути.

Допомога існує

- Покажіть, що допомогу можна отримати - повідомте про це відповідальному керівнику центру, наприклад, завідувачу відділенням; зв'яжіться із законними представниками, залежно від ситуації, або запропонуйте їм вирішити проблему опосередковано; дайте дитині контакти для отримання допомоги, які можна знайти в кінці посібника; заохочуйте дитину звернутися до шкільного психолога. Професійну допомогу можна отримати у: психолога або психіатра.

Алкоголь

Міфи:

- ✗ Алкоголь не такий небезпечний, як наркотики.
- ✗ Проблеми з алкоголем мають лише ті, хто п'є його багато і довго.

Факти:

Що відрізняє гіперкомпенсацію від залежності - це час, і ніщо інше. Тож якщо бурхливі періоди або слабкі моменти тривають понад півроку, починає виникати проблема розвитку залежності. До цього часу можна сказати, що людина компенсує нестачу чогось надлишком чогось іншого, тобто гіперкомпенсує. Розвиток залежностей пов'язаний з розвитком потягу (потяг - неконтрольоване прагнення до речовини або діяльності), зі збільшенням частоти та інтенсивності споживання, зі збільшенням толерантності, з наданням переваги одним речам і видам діяльності над іншими, особливо над первинними потребами (їжа і сон) та іншими змінами в досвіді і поведінці або фізичними проявами (розвиток проблем зі здоров'ям).

Позитивне спілкування

- ✓ Кожна людина має свої права і свою голову. Перший крок - це визнати свою залежність і ніхто не може зробити це за нього, як би сильно він його не любив. Існує ціла низка самообманів, пов'язаних із залежністю. Ми не повинні грати в цю гру, таким чином ми можемо допомогти людині швидше усвідомити, що щось не так у її стосунках з алкоголем. Поширеною проблемою є те, що оточуючі мовчать, боячись втратити симпатії.

- ✓ Дайте цій людині чесний і правдивий зворотній зв'язок, навіть якщо йому це не сподобається або він навіть розсердиться на вас. Не грайте в її гру, не виправдовуйте і не звинувачуйте її, не шукайте аргументів, чому вона мала право напитися сьогодні. Зрештою, завжди знайдеться достатньо вагома причина, щоб напитися.
- ✓ Такій людині слід дуже обережно порадити звернутися до фахівця. Ви станете набагато важливішою підтримкою, якщо людина почне утримуватися. Тоді їй знадобиться велика підтримка для зміни способу життя, простір для розмов, допомога в активізації здорових звичок - утримання, проведення дозвілля інакше, ніж раніше. Допомога має бути безкорисливою, без зобов'язань і є корисно підготуватися до відмови від запропонованої допомоги.

Допомога є

- Покажіть, що допомогу можна отримати - у випадках серйозних порушень Кодексу поведінки щодо вживання алкоголю та інших наркотичних речовин повідомте про це відповідального керівника центру, наприклад, керівника оратка. У випадках залежності від психоактивних речовин на будь-якій стадії надається професійна допомога: психолога або психіатра.

**2. ЗАХИСТ
ДІТЕЙ ВІД
СЕКСУАЛЬНОГО
НАСИЛЬСТВА**

2.

ЗАХИСТ ДІТЕЙ ВІД СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА

Про автора

Mgr. Катаріна Яношова - координатор проекту захисту дітей та вразливих осіб у Провінції Салезіян Дона Боско в Братиславі. З 2000 року бере активну участь у салезіянській роботі в Братиславі та на Трнавці, де є частиною команди волонтерів, які працюють з дітьми з соціально незахищених верств населення. У минулому працювала в органах місцевого самоврядування соціальним працівником у сфері процесуального опікунства та соціально-правового захисту дітей і соціальної опіки. З 2017 по 2018 рік входила до складу експертної групи Міністерства юстиції Словацької Республіки з підготовки реформи законодавства про опіку та піклування в Словацькій Республіці.

Консультант

Doc.ThDr.Mgr. Славка Каркошкова,PhD - експерт, науковий керівник, дослідниця у сфері сексуального насильства над дітьми. Вона є активним членом різних дослідницьких груп у цій галузі. Тісно співпрацює з Національним координаційним центром з питань подолання насильства над дітьми та Координаційно-методичним центром з питань запобігання насильству щодо жінок. Має активну публікаційну діяльність. Працює експертом у Центрі захисту неповнолітніх, який був створений на теологічному факультеті в Кошице Католицького університету в Ружомберку.

У цьому розділі ви дізнаєтеся:

- Що корисно знати про тему насильства над дітьми.
- Як розпізнати ризиковану поведінку дорослого по відношенню до дитини (тривожні ознаки).
- Як реагувати, коли дитина звертається до нас з досвідом насильства.
- Як правильно надавати допомогу не тільки дитині, а й собі.

Що корисно знати про тему жорстокого поводження з дітьми

Міф:

✗ Ідеальна жертва.

При спробі сексуального насильства жертва активно чинить опір (бореться або тікає); звертається по допомогу одразу після нападу; детально розповідає про все особі, якій довіряє; жертва непохитна у своїй розповіді, незалежно від того, як соціальне оточення жертви реагує на інформацію про насильство; демонструє очевидні симптоми травми та лише негативне ставлення до кривдника.

Факт:

✓ Насправді жертва може бути зовні пасивною під час насильства (не чинити опір, застигнути) і розповісти про пережите насильство лише з часом (через тижні, місяці, роки чи десятиліття) через почуття розгубленості, сорому і страху. Описуючи пережите, жертва може не пам'ятати багатьох деталей. Якщо кривдник - це людина, яку оточуючі сприймають у позитивному світлі (популярна, шанована, важлива), на жертву часто чинять тиск, щоб вона відмовилася від своїх слів. Жертва може зовні не помічати, що зазнала насильства (симптоми травми можуть бути приховані). Якщо кривдником є людина, яка також має багато хороших якостей, жертва може мати змішані почуття до кривдника а також може зовні виявляти любов, повагу, вдячність або співчуття до кривдника.
(Див. PDF для більш детальної інформації: bit.ly/noviolence)

Слід пам'ятати про це:

- Будь-хто може стати жертвою сексуального насильства, навіть той, хто в наших очах не виглядає злочинцем. Ні за кого не можна поручитись. Навіть якщо ми маємо лише позитивний досвід з кимось, це не означає, що хтось інший не може мати негативного досвіду з тією ж людиною. Кривдники часто є дуже милими та харизматичними людьми і що важливо - вони є майстрами маніпуляцій.
- Сексуальне насильство нелегко розпізнати. Іноді ми маємо лише здогадки або нечіткі підказки. Зазвичай кривдники ефективно приховують свої дії. Ми можемо не бачити в жертві нічого, що могло б нас занепокоїти або що чітко вказувало б на те, що вона зазнала насильства. Зазвичай про насильство стає відомо лише тоді, коли жертва говорить про це.
- Якщо ви підозрюєте, що хтось є кривдником або жертвою, не тримайте це в собі. Обговоріть це з кимось, кому ви довіряєте. Проявляючи пильність, ви можете запобігти чомусь гіршому, ніж те, що сталося.

Як розпізнати ризиковану поведінку дорослого по відношенню до дитини (попереджувальні знаки)

Міф:

“Не довіряйте незнайомцям. Ви не знаєте, які у них можуть бути наміри”

Батьки, родичі та опікуни використовують такі фрази, щоб попередити дітей про те, що незнайомі люди можуть завдати їм шкоди. Таке попередження може створити враження, що діти з більшою ймовірністю можуть зазнати сексуального насильства з боку невідомого злочинця.

Факт:

Насправді сексуальне насильство набагато частіше вчиняють люди, яких дитина знає і яким довіряє (в тому числі родичі, друзі сім'ї, сусіди, вчителі, тренери, волонтери і т.д.).

Чому так відбувається?

Причина проста: такі особи мають легший доступ до дітей, а якщо дитина їм довіряє, то ними легше маніпулювати.

Якщо ви помітили такі риси або тенденції в поведінці дорослої людини, вам слід підвищити свою пильність:

- почувається комфортніше в компанії дітей, ніж у компанії своїх однолітків,
- має дитячі інтереси та поведінку,
- заперечує власну сексуальність або має особливі сексуальні інтереси,
- проводить надмірну кількість часу з однією дитиною,
- дарує дітям незвичайні або щедрі подарунки,
- має секрети з дітьми,
- спілкується з дітьми в соціальних мережах (наприклад, Facebook) з іншої причини, наприклад, для організації заходів або дозвілля,
- вивозить дітей на приватні свята або в приватні місця,
- тримає при собі сотні фотографій дітей (на мобільному телефоні, на комп'ютері...),
- свідомо порушує фізичні кордони при контакті з дітьми (обіймає їх, нав'язливо торкається, вигадує ігри, що передбачають дотики),
- веде неприйнятні розмови на сексуальні теми в присутності дітей (сексуальні жарти, двозначні розмови, розповіді про деталі власного сексуального досвіду...),

- пропонує дітям алкоголь або наркотики.

Важливо додати, що вищезазначена поведінка сама по собі не є свідченням того, що особа вчиняє сексуальне насильство над дитиною. Однак така поведінка може бути притаманна особам, які систематично маніпулюють дітьми з метою знущання над ними в майбутньому або для того, щоб дозволити безперешкодно продовжувати знущання.

Як реагувати, коли дитина зізнається вам у пережитому насильстві

Міф:

✗ “З усім розбереться психолог.”

«Марно, якщо дитина хоче довіритися мені, переживши досвід насильства чи жорстокого поводження. З такими проблемами слід звертатися лише до того, хто є експертом у цій сфері».

Факт:

✓ Не бійтеся поставити себе на місце отримувача дитячого крику про допомогу. Дитина дає вам зрозуміти, що вона вам довіряє. Якщо ви все зробите правильно, ви можете стати для неї важливою підтримкою.

Ніхто не очікує, що ви станете експертом з питань насильства над дітьми. Однак, якщо ви працюєте з дітьми у вільний час, ви повинні мати хоча б базове розуміння того, як реагувати, коли дитина вам довіряє.

Принципи спілкування з дитиною, коли вона розповідає вам про досвід насильства/жорстокого поводження

Два типи розмови

а) якщо дитина ініціює розмову:

- якщо можливо, не відкладайте розмову на потім (дитина може втратити сміливість),
- повністю довіряйте дитині та приділіть їй увагу,
- не грайте в слідчого, просто активно слухайте,
- не робіть припущень - не вкладайте свої слова і думки в уста дитини,
- зберігайте спокій - контролюйте свої емоції, не панікуйте,
- не змушуйте дитину відчувати провину,
- запевніть дитину, що вона правильно зробила, що розповіла вам про те, що сталося,
- не давайте дитині обіцянок, які не можете виконати,
- узгодьте з дитиною подальші кроки,
- поясніть дитині, чому професійна допомога/супровід може знадобитися протягом тривалого періоду,
- зробіть письмовий запис після бесіди.

б) якщо ви починаєте розмову:

- будь-які значні зміни в поведінці чи стані дитини можуть бути приводом для розмови з нею,
- пам'ятайте, що ці зміни можуть мати низку різних причин і не можуть одразу означати, що дитина стала жертвою насильства/жорстокого поводження - тому не поспішайте з висновками,
- у розмові з дитиною спокійно і систематично з'ясовуйте, чи щось турбує її вдома, в школі, в гуртках, в ігрових групах або в інших сферах її життя,
- якщо дитина довіряє вам у розмові про пережите насильство/жорстоке поводження, дотримуйтеся принципів, викладених у пункті а) вище.

Документація

Що має містити письмовий протокол інтерв'ю з дитиною:

- місце, дату, час і тривалість бесіди,
- присутні люди,
- обставини, що призвели до бесіди,
- процедуру бесіди,
- інформацію, яку надала дитина, в тому числі запитання, які були поставлені.

У письмовому записі чітко розрізняйте факти (те, що сказала дитина) і свої припущення (ваші думки з цього приводу)!

(За матеріалами detstvobeznasilia.gov.sk)

Як правильно надавати допомогу дитині, а також собі

1. У разі безпосередньої небезпеки для дитини

- доставити дитину в безпечне місце,
- повідомити керівництво центру або відповідальну особу, наприклад, старшого вожатого, головного виховника в таборі,
- якщо цього вимагає ситуація, у співпраці з відповідальним працівником викличте медичну допомогу, поліцію,
- зв'яжіться із законними представниками дитини.

2. Стан не є гострий, але невідкладний

- дотримуйтесь принципів спілкування з дитиною (перераховані на с. 40),
- Це абсолютно нормально - відчувати шок і потребувати допомоги; не бійтеся довірити цей досвід комусь, кому ви довіряєте.

Дивіться далі в довіднику контактів служби підтримки:

- організації, які надають допомогу та підтримку постраждалим,
- контакти для подання скарг у салезіянській родині.

3. БЕЗПЕЧНА ПОВЕДІНКА В ОНЛАЙН-ПРОСТОРИ

3.

БЕЗПЕЧНО ПОВОДИТИСЯ В ОНЛАЙН-СВІТІ

Про автора

Мр. Барбора Окрухцанська - фахівець з медіа-комунікацій, колишня аніматорка Салезіянського центру. Вона продовжує тісно співпрацювати з салезіянською родиною та брала участь у кількох медіа-проектах. Наразі очолює маркетингову агенцію PS: Sunrise. З 2009 року працювала професійним редактором у щомісячному журналі "Стратегії", потім - маркетологом у компанії, що займається розробкою програмного забезпечення. Читає лекції та публікує статті про освіту в цифрову епоху.

Цифрова епоха

Кожна епоха мала свою специфіку. Кожна приносила щось нове, більш сучасне. Людство постійно прогресує, і так само, як винайдення колеса, пеніциліну чи радіохвиль вважалися поворотними моментами в історії, так і, безсумнівно, до них слід віднести винайдення Інтернету та різноманітних цифрових технологій.

Від спілкування і практичності, до розваг і освіти або онлайн-трансляцій богослужінь - напевно, кожен може перерахувати переваги мобільного зв'язку і перебування в мережі. Завдяки інтернету та соціальним мережам ми можемо також дуже швидко реагувати, збиратися разом і, наприклад, допомагати тим, хто потребує допомоги. Питання полягає в тому, як у всьому цьому орієнтуватися. Як захистити себе від цифрових пасток, як не недооцінювати і не перебільшувати проблеми? «Цифрові технології дозволяють нам мати своєчасну інформацію з перших рук, що є дуже корисним: згадайте хоча б багато надзвичайних ситуацій, про які перші новини, а також офіційна інформація для населення надходить саме через інтернет. Це чудовий інструмент, але він закликає всіх нас до відповідальності - як учасників, так і користувачів» (Папа Франциск).

Міф:

✗ Онлайн-світ - це завжди безпечне місце.

Факт:

✓ Інтернет - це дивовижне місце, ми користуємося ним щодня і він часто служить нам на благо, але було б наївно думати, що в онлайн-просторі ми в безпеці і що нам нічого не загрожує. Однак там нам загрожують хакери, нам надокучає дивний спам, нас приваблюють непристойні відео, ми стикаємося з ненависними коментарями та кібербулінгом, ми губимося в інформації, ми не знаємо, що в інтернеті правда, а що - ні. Ми повинні знати позитивні та негативні сторони онлайн-світу, говорити про них і допомагати іншим навколо нас: дітям, молоді, батькам, вчителям; бути більш превентивними у цій сфері.

Міф:

✗ Всі цифрові технології чудові.

Факт:

✓ Технологічний прогрес вражає, він розвивається семимильними кроками. Однак слід сказати, що цифрові технології також можуть бути чудовими **жниварками** часу, спокою, радості, спілкування та живих стосунків. Всі цифрові винаходи були створені з простою метою - заощадити час і зробити життя зручнішим. Однак, в результаті цього впливу в наше життя прокрався термін прокрастинація, тобто постійне відкладання обов'язків. Це хворобливий стан, коли ми знаємо, що маємо зробити, і часто хочемо це зробити, але не можемо почати. Тому навчитися боротися з нею - одна з найважливіших навичок сучасної людини.

Добре, якщо ви можете відмовитися від улюбленого додатку, влаштувати собі цифровий детокс, встановити свої кордони навіть в онлайн-просторі. Це правильний крок, якщо ви хочете бути господарем технологій і бути прикладом для інших у цьому здоровому використанні інтернету. Скористайтеся дивовижними можливостями, які може запропонувати онлайн-світ, але залишайтеся пильними, мудрими і захищайте себе.

Міф:

✗ Онлайн-відносини не є справжніми.

Факт:

✓ Можливо, ви також стикалися з цим докором. Можливо, через страх, що віртуальні стосунки замінять реальні. Однак інтернет може бути не інструментом для підтримки віртуальних стосунків, а каналом, який робить реальні стосунки приємнішими. Ви можете спілкуватися з членами сім'ї, які живуть у різних куточках світу. Спілкуватися з однокласниками, яких ви давно не бачили. Поспілкуватися з хорошим другом, який поїхав на навчання до США. Але також залишатися в безперервному контакті з найдорожчими людьми.

Твердження про те, що інтернет-дружба несправжня і не має ніякої цінності, не виправдані. Так, найкраще інвестувати час у реальну дружбу, але це неправда, що, перебуваючи в онлайн-світі, ми втрачаємо контакт з реальними людьми. Навпаки, це може зміцнити існуючі стосунки.

«Якщо сім'я використовує інтернет, щоб частіше бути на зв'язку, а потім зустрічається за столом і дивиться один одному в очі, то інтернет є джерелом спільноти. Якщо церковна спільнота використовує інтернет для координації своєї діяльності, а потім разом святкує Євхаристію, то мережа є джерелом сопричастя. Якщо Інтернет наближає нас до подій і переживань краси чи страждань, які фізично віддалені, якщо він допомагає нам разом молитися і разом шукати добро у відкритті того, що нас об'єднує, тоді Інтернет є джерелом сопричастя» (Папа Франциск).

Міф:

- ✗ Інтернет і мобільні телефони на території центру повинні бути заборонені.

Реальність:

- ✓ Заборонений плід смакує найкраще. Замість наказів і заборон, яких нереально дотримуватися, більш успішним способом може бути встановлення правил користування. Таким чином, ми не просто говоримо про те, чого не можна робити, а також те, що нам дозволено робити на курорті і за яких умов. У кожному центрі, а також на зустрічах дуже корисно мати письмову політику щодо використання цифрових технологій, де чітко вказано, коли їх рекомендується вимкнути і прибрати подалі, коли нам дозволено їх використовувати і для чого. Це також стосується доступу до Інтернету. Рекомендується, щоб інтернет-з'єднання на курортах було захищене паролем, щоб будь-хто не зміг підключитися до wifi в будь-який час. У той же час, бувають ситуації, коли інтернет-мережа може бути доступною і використовуватися для корисної діяльності.

Міф:

- ✗ Я можу робити з цифровими технологіями все, що захочу.

Факт:

- ✓ Це сміливе твердження, яке буквально не застосовується.

Все, що ви публікуєте в Інтернеті, має вплив на інших, а використання технологій у невідповідний час або в невідповідному місці може дуже відволікати. Важливо пам'ятати, що ви не можете фотографувати інших людей, знімати їх на відео, записувати, а тим більше поширювати контент про них у соціальних мережах без дозволу. Відповідно до положень статей 3, 23, 31, 47, 48 Цивільного кодексу України, кожна фізична особа має право на захист своєї фізичної особи, зокрема життя та здоров'я, честі та гідності, на недоторканність приватного життя, на захист свого імені, а також на свободу вираження своїх поглядів і переконань, які мають особистий характер.

Міф:

✗ Онлайн-світ - це одне велике зло.

Багато хто каже, що винен час в усьому поганому, що відбувається сьогодні, що раніше життя було кращим і що інтернет - це лихо, яке знищує наших дітей.

Факт:

✓ Скоріш, все має свої плюси і мінуси, навіть технології, тому не варто зосереджуватися лише на їхніх негативних аспектах. "Навіть електронні листи, текстові повідомлення, соціальні мережі чи чати можуть бути формою повноцінного людського спілкування. Не технології визначають, чи є спілкування автентичним, але людське серце і його здатність добре використовувати наявні в його розпорядженні засоби" (Папа Франциск).

Онлайн-світ - це непогано, але треба навчитися ним користуватися. У наш час освіта без медіаосвіти неможлива. Технології стали частиною нашого життя і ми повинні навчитися з ними працювати.

Кібербулінг - що корисно знати?

Підступність цього виду булінгу полягає ще й у тому, що він є безперервним - 365 днів на рік, 24 години на добу. Саме при кібербулінгу серед дітей та молоді жертва та агресор зазвичай знайомі в «реальному» світі. Жертви майже завжди підозрюють, хто може ховатися за цими нападами.

Наслідки такого спілкування можуть мати схожий вплив на психіку з тим, що відчувають люди після травматичних переживань. Жертви ненависницьких коментарів можуть почати відчувати занижену самооцінку, порушення сну, підвищену тривожність, почуття страху та невпевненості, а також можуть відчувати себе самотніми або ізольованими.

Ніколи не варто недооцінювати силу кібербулінгу. З будь-яким булінгом потрібно реагувати негайно. Чим довше ви залишаєте ситуацію без уваги, тим гірше вона може стати і наслідки можуть бути серйознішими. Перш за все, дайте кривднику зрозуміти, що ви стурбовані його поведінкою, і якщо він не зупиниться, слід вживати подальші заходи. Однак не спілкуйтеся з кривдником, не пояснюйте йому нічого додатково, не переконуйте його. Саме ваша реакція, ваш зворотній зв'язок - це те, що він від вас очікує.

1. Принципи захисту від кібербулінгу:

- Не надсилайте особисту інформацію, фотографії та відео ніде і нікому,
- негайно реагуйте на кібербулінг,
- зберігайте докази та блокуйте агресора.

2. Що має знати кожна дитина про кібербулінг:

- Будьте обережні з тим, що ви публікуєте про себе в Інтернеті,
- Якщо хтось також в Інтернеті висміює, обзиває тебе, погрожує тобі або іншим чином ображає тебе, він не має на це права,
- Якщо кібербулінг не припиняється, не тримайте це в собі (зберігайте всі докази у себе),
- Кібербулінг - це неправильно і може завдати комусь дуже серйозної шкоди,
- Якщо ви помітили, що хтось ображає когось в Інтернеті, знущається над ним або принижує, не мовчи!

(див. більше за посиланням: bit.ly/kybersikana-responsibly, с. 20-21)

Десять заповідей - коли мобільні та соціальні мережі поглинають забагато часу

1. Не робіть перший крок до мобільного. Добре, якщо ви не носитемете свій мобільний телефон, як песик, всюди з собою, а покладете його в одне місце. Не беріть його тільки для того, щоб подивитися, що нового. Спробуйте хоча б один день брати телефон до рук тільки тоді, коли він дзвонить сам або коли вам потрібно зробити щось термінове. Це може бути складно, але досвід того вартий.

2. Вимикайтеся вночі. Спробуйте вимкнути мобільний телефон на годину перед сном і на годину після того, як прокинетеся. Мобільному телефону не місце в ліжку.

3. Не використовуйте телефон як будильник. Замість цього купіть звичайний будильник. Так ви уникнете непотрібного виправдання, що вночі вам доведеться тримати телефон при собі, щоб почути будильник.

4. Спочатку «хтось», а потім мобільний телефон. Ненормально думати про мобільний телефон, як тільки ви відкриваєте очі вранці, і брати його в руки ще до того, як ви встигли побажати доброго ранку комусь поруч або подякувати Богу за новий день.

5. Знайдіть час для інтернету. Спробуйте встановити час щоранку, коли ви будете сидіти в соціальних мережах. В інший час не заходьте туди і займіться своїми обов'язками.

6. Вимкніть непотрібні сповіщення. Якщо ви вимкнете сповіщення в налаштуваннях мобільного телефону про кожен лайк, кожен коментар, кожне нове повідомлення, ви не будете так відволікатися і спокушатися на телефон.

7. Встановіть часові обмеження для додатків. Сьогодні в налаштуваннях мобільного телефону (або в налаштуваннях додатку) можна налаштувати телефон так, щоб він сповіщав вас, якщо ви перевищили денний ліміт часу в грі або додатку. Варто спробувати.

8. Приховайте додатки, які вас найбільше спокушають. Реорганізуйте іконки на телефоні. Не тримайте ті, перед якими важко встояти, на першому екрані. Якщо ви перемістите їх подалі або в комірку з кількома додатками, вони не будуть щоразу на виду.

9. Зменшіть кількість речей, за якими ви стежите. Відсортуйте Facebook або Instagram і зменшіть кількість сторінок і людей, на яких ви підписані. Ви заощадите багато часу, коли перестанете стежити за великою кількістю непотрібних постів, історій, відео, які вам, можливо, навіть не подобаються. Залиште лише кілька найпопулярніших інфлюенсерів та сторінок.

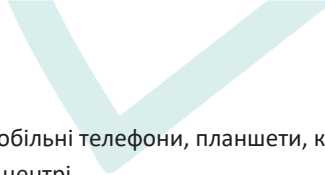
10. Встановіть додаткові фони та рингтони на свій мобільний. Гарне фонове зображення (наприклад, сімейне фото, природа, приємна думка) або додатковий рингтон на мобільному (улюблена пісня) можуть нагадати вам про те, що дійсно важливо у вашому житті, і полегшити вам завдання випустити телефон з рук. А ви спробуєте?

Нахнення для правил центру та цифрових технологій

1. Встановіть основні правила на всій території комплексу.
2. Встановіть правила, які діють на зборах або в гуртку.
3. Встановіть правила, які застосовуються під час поїздок та заходів.

Наприклад:

- **Поясніть**, чому в центрі немає безкоштовного wifi, де і як вони можуть підключитися до інтернету в разі потреби.
- **Вкажіть:**
  - коли і де слід вимикати мобільний телефон (під час святої сповіді, під час духовних бесід),
  - коли і де слід вимикати звук телефону (під час Служби Божої, на зустрічах),
  - коли і де слід відхилити виклик телефону (під час розмови з іншою людиною),
  - де на території є зона, вільна від мобільного зв'язку та інтернету + де і коли дозволено використання цифрових технологій,

- де люди можуть залишити свої мобільні телефони, планшети, комп'ютери, де і за яких умов їх можна зарядити в центрі,

- які правила фотографування, запису та відеозйомки + публікації контенту,

- в яких випадках ми можемо безпечно користуватися мобільними телефонами і технологіями в центрі,

- що робити, якщо технологія втрачена тощо.

НА ЗАКІНЧЕННЯ

ВИСНОВОК

Надихайтесь:

1. Завжди намагайтеся подавати дітям хороший приклад.
2. Не поведіться вульгарно, агресивно. Не дискримінуйте інших.
3. Несіть відповідальність за безпеку кожної людини, довіреної вам на певний період часу.
4. Не варто недооцінювати безпеку дітей, особливо в поїздках, таборах, походах.
5. Подумайте, які види діяльності вимагають присутності дорослого. Переконайтеся в цьому.
6. Пам'ятайте, що ви зобов'язані повідомляти, якщо підозрюєте дітей у жорсткому поводженні, кібербулінгу чи інших формах шкоди.
7. Дотримуйтеся правил, що забороняють вживання алкогольних напоїв, куріння та наркотиків.
8. Завжди будьте видимими і щирим, працюючи з дітьми.
9. Співпрацюйте також з батьками та законними представниками дітей, просіть їх підписувати документи та інформуйте їх про те, що відбувається.
10. Подумайте, кого ви збираєтеся везти. Один дорослий не повинен перебувати в машині наодинці з однією неповнолітньою особою. Якщо необхідно, повідомте про поїздку законного опікуна.
11. Реагуйте адекватно і делікатно, якщо дитина відмовляється співпрацювати і демонструє зміни в поведінці.
12. Не недооцінюйте серйозні зміни в поведінці і спілкуйтеся з дитиною в рамках правил.

13. Будьте пильні, коли дитина поводиться агресивно і ображає інших.
14. Якщо дитина ділиться серйозними проблемами (насильство, знущання, суїцидальні думки), приділіть їй всю свою увагу і обговоріть її з компетентною особою.
15. Ніколи не змушуйте дітей відчувати провину.
16. Не давайте дітям обіцянок, яких ви не можете виконати.
17. Не показуйте свою перевагу по відношенню до дітей.
18. Дозволяйте дітям висловлювати свою думку, сперечатися, вступати в дискусію...
19. Мотивуйте дітей не користуватися мобільними телефонами та іншими технологіями під час зустрічей.
20. Створіть конкретні правила використання технологій як всередині, так і поза межами центру.

КОНТАКТ ДЛЯ
ОТРИМАННЯ
ДОПОМОГИ

КОНТАКТИ ДОПОМОГИ

Попросити про допомогу - це не сором і не поразка. Якщо вам потрібна порада, обговорити щось, анонімно довіритися комусь, скористайтеся цими перевіреними контактами для отримання допомоги:

- **Дитяча лінія** - цілодобово (www.ldi.sk): 116 111, potrebujem@pomoc.sk
- **Телефон довіри для дітей** - будні дні з 14:00 до 20:00 (www.linkadeti.sk): 055/234 72, odkazy@linkadeti.sk
- **Допомога жертвам насильства**, (pomocobetiam.sk): 0944 254 405
- **Centrum Slniečko, n. o., Nitra** (centrumslniecko.sk): 037/6522 220
- **Náruč, o. z., Žilina** (naruc.sk): 0948 578 053
- **Centrum Nádej, o. z., Братислава** (centrumnadej.sk): 0905 463 425

ІНШІ ВАЖЛИВІ КОНТАКТИ ДЛЯ ОТРИМАННЯ ДОПОМОГИ

- detstvobeznasilia.gov.sk/contacts-assistance (допомога по регіонах Словаччини)
- stalosato.sk
- ipcko.sk/help-map/

Контакти для повідомлення про порушення прав дітей у салезіянській родині

- ochranadeti@saleziani.sk
- ochranadeti@domka.sk
- ochranadeti@salezianky.sk
- ochranadeti.laura@gmail.com

Салезіянський душпастир - 5-е видання

Видано у співпраці з **Салезіянською Душпастирською** Групою Салезіян
Salesiáni don Bosca – Slovenská provincia,
Inštitút dcér Márie Pomocnice,
Združenie saleziánov spolupracovníkov na Slovensku,
Laura, združenie mladých,
Domka – Združenie saleziánskej mládeže
та у співпраці з **видавництвом Don Bosco Publishing** у 2021 році.

Захист дітей

Посібник салезіянського волонтера

Автори: Барбора Кучарова, Катаріна Яношова, Барбора Окрухлянська

Консультант: Славка Каркошкова

Обкладинка та графічний дизайн К'яри Неметової

Фото: архів SDB та FMA

За редакцією Адріани Регульова

Джерело фото обкладинки: <https://unsplash.com/@jasonrosewell>, unsplash.com

© Салезіяни дона Боско - Словацька Провінція, 2021

ISBN 978-80-973990-0-9

ISBN 978-80-973990-0-9